

İKV DEĞERLENDİRME NOTU

KÜRESEL ORMANSIZLAŞMA SORUNUNUN
SON ÖRNEĞİ: AMAZON YANGINLARI VE AB
STA'LARININ GELECEĞİ

Melis BOSTANOĞLU
İKV Uzman Yardımcısı

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI

KÜRESEL ORMANSIZLAŞMA SORUNUNUN SON ÖRNEĞİ: AMAZON YANGINLARI VE AB STA'LARININ GELECEĞİ

Genel Değerlendirmeler

- Ev sahibi olduğu yerli nüfusa ve geçimini sağlayan insanlara birçok nimet sunan Amazon yağmur ormanları, aynı zamanda dev bir karbon yutağı olarak doğanın küresel ısınmaya karşı en büyük silahı olarak görülüyor.
- 8.515.770 km²'lik yüzölçümüne sahip Brezilya, 103 binden fazla hayvan türü ve 43 binden fazla bitki türüyle dünyanın en fazla biyoçeşitliliğine sahip ülkesi. Brezilya aynı zamanda Amazon yağmur ormanlarında en fazla toprağa sahip olan ülke.
- Yaklaşık bir ay boyunca söndürülemeyen Amazon yağmur ormanındaki yangınların dumanı, rüzgârlarla 2 bin 700 km ötedeki São Paulo'ya taşınarak şehrin gündüzünü geceye çevirdi. Yangının nedeni henüz kesin olarak belli olmamakla birlikte, insan kaynaklı olabileceği tartışılıyor. Daha önceleri iklim değişikliği ile mücadelede örnek gösterilen ülkede gerçekleşen insan kaynaklı yangınların, "Tropiklerin Trump'ı" olarak bilinen Jair Bolsonaro'nun iktidara gelmesiyle çevre politikalarını hiçe sayması sonucunda arttığı düşünülüyor.
- AB ve ABD'den sonra dünyanın en fazla tarım ürünü ihraç eden ülkesi olan Brezilya, küresel tarım ihracatının %7,3'ünü gerçekleştiriyor. Küresel tarım ihracatında AB ve Kuzey Amerika'nın payı 2017 yılında 1997 yılına oranla %68 azalmışken; 2030 yılında Brezilya'nın AB ve ABD'ye nazaran daha fazla tarım ihracatı yapması bekleniyor.
- Gelişmekte olan bir ekonomi konumundaki Brezilya, tarımsal faaliyetlerin ve madenciliğin artmasıyla birlikte Amazon yağmur ormanlarında büyük tahribatlara şahit olmuştu. Bu durum, ülkede ciddi oranda ormansızlaşmaya sebebiyet verdi. Tarım, Ormancılık ve Diğer Arazi Kullanımı faaliyetleri, 2007 ile 2016 yılları arasında insan faaliyetlerinin neden olduğu tüm emisyonların %23'ünü oluşturdu.
- AB'nin lokomotif ülkelerinden biri olan Fransa'nın Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, Brezilya'daki yangınlardan sonra Brezilya Devlet Başkanı Bolsonaro ile girdiği münakaşa sonrasında Paris Anlaşması'nı onaylamayan ülkelerle STA imzalanmayacağını açıkladı. AB, gelecekte imzalayacağı STA'larda çevresel konulara özellikle dikkat edecek.

Ormansızlaşma, günümüzün en büyük sorunlarından biri. İklim değişikliğinin en önemli nedenlerinden biri olan ormansızlaşma, özellikle de insan kaynaklı faaliyetler sonucunda her geçen gün daha da artıyor. Başta karbon yutağı işlevi gören ormanlardaki arazilerin tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin sebep olduğu yangınlar ve arazi bozunumları, küresel emisyonlarını artırarak iklim değişikliğinin körüklenmesi ve biyoçeşitliliğin azalması sonucunu doğuruyor. Özellikle hayvancılık üretimi, küresel tarım sektöründen kaynaklanan sera gazı emisyonlarının yarısını oluştururken, tarımsal arazi kullanımının neredeyse %75'ini; küresel tarıma elverişli arazi kullanımının %40'ını oluşturuyor. Bununla birlikte, küresel ormansızlaşmanın %27'si genellikle Güney Amerika ve Güneydoğu Asya'daki tropik ormanlarda üretilen palm yağı, soya fasulyesi ve sığır eti gibi ticari ürünlerin üretiminin artmasından dolayı meydana gelen arazi kullanımındaki değişikliklerden kaynaklanıyor. Her ne kadar bunu başarmak için çok geç olsa da, *Delivering Sustainable Food and Land Use Systems: The Role of International Trade* başlıklı rapora göre 2020 yılına kadar net sıfır ormansızlaşmayı gerçekleştirebilmek, her yıl 5 milyon hektarlık tarımsal tedarik zincirinden dönüşümün sonlandırılmasını gerektiriyordu.¹

Sorunun son dönemlerdeki en önemli örneklerinden biri olarak Brezilya'da gerçekleşen yangını gösterebiliriz. Dünya çapında büyük bir kriz yaratan bu yangınlar, büyük oranda ormansızlaşmaya yol açmıştı. Her ne kadar bu yangının yaz zamanında gerçekleşmesi Brezilya Başkanı Jair Bolsonaro tarafından "normal" olarak nitelense de arazileri tarıma açmak için arazilerin bozunumuna neden olunması, oldukça endişe verici. 5,5 milyon km² büyüklüğündeki Amazon yağmur ormanları, dünyanın en büyük ve çeşitli yağmur ormanı olarak kabul ediliyor. Amazon yağmur ormanları, dokuz ülkenin sınırları içerisinde bulunuyor. Bunlar: Bolivya, Brezilya, Ekvador, Guyana, Peru, Venezuela, Kolombiya ve Surinam'dır. Bu yağmur ormanları, dünyanın biyoçeşitliliğinin %10'una ve tatlı suyunun %15'ine ev sahipliği yapıyor. Bu ormanlar sadece ekolojik açıdan fayda sağlamıyor, aynı zamanda ev sahibi olduğu yerli nüfusa ve bu ormanlar sayesinde geçimini sağlayan insanlara nimetler sunuyor. Amazon havzası, binlerce yıldır yerli halk tarafından yiyecek ve kaynak için kullanılıyor. Kauçuk, palm meyveleri, Brezilya cevizi ve sayısız ilaç bu ormanlar sayesinde hayatımıza giriyor. Ama en önemlisi, Amazon yağmur ormanları aynı zamanda dev bir karbon yutağı olarak doğanın küresel ısınmaya karşı en büyük silahı olarak görülüyor. Ancak bu önemli tabiat, uzun zamandır süren yangınlar tarafından tehdit ediliyor.

Amazon yağmur ormanlarında yaklaşık bir ay boyunca söndürülemeyen yangın, tüm dünyanın ilgi odağı haline geldi. Her ne kadar Brezilya her yaz orman yangınlarına tanık olsa da bu seneki yangın şiddetinden dolayı çok büyük bir yankı uyandırdı. Öyle ki 2 bin 700 km ötedeki orman yangınından çıkan dumanlar rüzgârlarla taşınarak São Paulo'nun gündüzünü geceye çevirdi. Sadece bulunduğu coğrafyayı değil tüm dünyayı etkileme potansiyeli olan bu endişe verici olay, BM ve Fransa gibi AB ülkelerini de alarma geçirdi. Yangının nedeni henüz kesin olarak belli olmamakla birlikte, insan kaynaklı olabileceği tartışılıyor.

¹ Hoffman Centre for Sustainable Resource Economy ve Chatham House, *Delivering Sustainable Food and Land Use Systems: The Role of International Trade*, Erişim Tarihi: Kasım 2019

Amazon yağmur ormanlarının korunmasında en önemli konuma sahip olan ülke şüphesiz ki Brezilya. Zira, Amazon havzasının %65'i Brezilya toprakları içerisinde.² Böyle önemli bir tabiatı korumak adına Brezilya, on yılı aşkın süredir önemli politikalar uygulamaktaydı. Hatta 2018 yılında BM tarafından yayımlanan Emisyon Açığı Raporu'na (*Emissions Gap Report 2018*) göre Brezilya emisyonlarının düşüşe geçmesini Amazon bölgesindeki ormansızlaşmayı önleyen eylemlerine borçluydu. Aynı rapor, ülkenin politikalarının uygulanmasında gerilemeler olduğu takdirde emisyonların yükselmeye devam edebileceğini kaydetmişti. 2019 yılı Emisyon Açığı Raporu da bu durumu doğrularcasına, ormansızlaşma gibi nedenlerden dolayı Brezilya'nın emisyonlarının artacağını öngördü.

Bu raporlardan da yola çıkarak görülüyor ki, Brezilya'daki son gelişmeler Amazon yağmur ormanlarının geleceğini olumsuz bir şekilde etkileyecek cinsten. Öyle ki, Brezilya da son yıllarda günümüzün yeni modası iklim inkârcılığına kapılmış durumda. ABD Başkanı Donald Trump'un iktidara gelmesiyle başlattığı bu akımın en büyük takipçilerinden biri Brezilya Başkanı Jair Bolsonaro oldu. Aşırı sağcı Bolsonaro, "ırkçı ve kadın düşmanı" görülerek protesto edilmesine rağmen yolsuzlukla boğuşan Brezilya'da nispeten temiz bir sicile sahip olduğundan ve Brezilya'nın yüksek suç oranını radikal bir şekilde düşüreceğini vadettiğinden, 2018 yılının Ekim ayında yapılan seçimlerde oyların %55'ini alarak iktidara gelmişti. Brezilya'nın yeni başkanı Bolsonaro, Trump'a olan hayranlığı ve onun politikasına yakın bir politika güdüyor olmasından dolayı "Tropiklerin Trump'ı" unvanını almıştı. Bolsonaro, aynı şekilde ülkenin iklim değişikliği politikalarında da Trump'ın yolundan gitmeyi seçti. Seçim kampanyalarında iktidara geldiğinde Brezilya'yı Paris Anlaşması'ndan çekeceğini söyleyen Bolsonaro, seçildikten sonra uygun koşullar sağlanmadığı takdirde Anlaşma'dan çekileceğini yeniden duyurdu. Tabi bunun altında yatan en büyük neden, dünyanın en büyük ve en fazla biyoçeşitliğe sahip Amazon yağmur ormanlarının madencilik, tarım ve baraj yapımına açmak arzusuuydu. Bu yolda, tarım ve çevre bakanlıklarının birleştirilmesini düşündüğünü belirten Bolsonaro'nun bu söylemi Amazon yağmur ormanlarının birer tarım alanına dönüştürüleceğine dair eleştiriler almıştı.³

² Yale Üniversitesi, <https://globalforestatlas.yale.edu/region/amazon>, Erişim Tarihi: Ekim 2019

³ *The Guardian*, *Fears for Amazon as Bolsonaro plans to merge environment and agriculture ministries*, <https://www.theguardian.com/world/2018/nov/01/bolsonaro-environment-agriculture-ministries-amazon>, Erişim Tarihi: Ekim 2019

Çevre ve Tarım

Brezilya, tarım sektöründe bir hayli verimli ve rekabetçi bir ülke. Öyle ki, bu sektör ülkenin GSYH'sinin %5,7'sini oluştururken istihdamın %15'ini oluşturuyor.⁴ Ülkenin ticaretinde de en önemli kalemlerden biri tarım. Küresel tarım ihracatının %7,3'ünü yapan Brezilya ayrıca küresel tarım ticaretinde de önemli bir aktör. Brezilya, AB ve ABD'den sonra dünyanın en fazla tarım ürünü ihraç eden ülkesi.⁵ En son verilere göre, 2017 yılında Brezilya'nın en çok ihraç ettiği ürünler soya fasulyesi, aglomere edilmemiş demir cevherleri ve konsantreleri, petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar, ham kamış şekeri, yarı veya tam ağartılmış iğne yapraklı olmayan kimyasal ahşaplardır.⁶ Brezilya bunların haricinde kahve, mısır, et gibi tarımsal ürünleri de ihracat ediyor. Diğer yandan et üretiminde Çin, AB ve ABD'nin ardından en fazla et üretimi yapan ülke Brezilya. Öyle ki, 2017 yılında tarımın ülke ekonomisinin canlandırılmasında en önemli faktörlerden biri olduğu açıklanmıştı. Brezilya Hükümeti'nin açıklamasına göre, tarımsal işletme 2016 yılında ihraç edilen tüm ürünlerin %46,2'sini oluşturuyor.⁷

Tarım ürünleri ticaretinin küresel çapta her geçen gün arttığı düşünülecek olursa, bu durumun daha da ormansızlaşmaya yol açtığı da söylenebilir. Son yirmi yılda, tarım ürünleri ticareti (AB içindeki hariç) üç katından fazla artarak, 1,33 trilyon dolar oldu. Küresel gıda ticareti akışının gerçekleştiği coğrafya da, başlıca olarak toplam tarım akışının neredeyse dörtte birini oluşturan Güney-Güney ticareti ile yer değiştirdi. AB, ABD ve Japonya önemli aktörler olarak kalsalar da büyüme özellikle Brezilya, Çin, Hindistan ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşti. Çin, Hindistan, Meksika ve Nijerya ile birlikte en büyük tarım ürünü ithalatı yapan ülkeler oldu. Gelecek yıllarda da, en büyük talebin Asya ve Afrika'dan gelmesi bekleniyor. Diğer yandan, AB ve Kuzey Amerika tarafından yapılan küresel tarım ihracatının payı 2017 yılında 1997 yılına oranla %68 azalmışken; 2030 yılında Brezilya'nın AB ve ABD'ye nazaran daha fazla tarım ihracatı yapması bekleniyor.⁸ Bu durumda artan talep doğrultusunda Brezilya'da daha fazla tarım alanı açılmasının söz konusu olduğu görülebilir.

Diğer yandan, aynı zamanda 2018 yılında küresel toplam et ihracatının %20'sini yapan Brezilya, Hindistan'ı yerinden ederek dünyanın en çok et ihracatı yapan ülkesi oldu. ABD Tarım Bakanlığı, Brezilya'nın 2028 yılına kadar dünyanın toplam et ihracatının %23'ünü gerçekleştireceğini öngörüyor.⁹

⁴ OECD Environmental Performance Reviews – Brazil 2015, Erişim Tarihi: Kasım 2019

⁵ FAPDA – Country Fact Sheet on Food and Agriculture Policy Trends – Brazil, <http://www.fao.org/3/i3759e/i3759e.pdf>, Erişim Tarihi: Ekim 2019

⁶ Dünya Bankası, <https://wits.worldbank.org/countrysnapshot/en/BRA/textview>, Erişim Tarihi: Kasım 2019

⁷ Brezilya resmi sitesi, <http://www.brazil.gov.br/about-brazil/news/2017/10/agriculture-drives-brazilian-economic-growth>, Erişim Tarihi: Kasım 2019

⁸ Hoffman Centre for Sustainable Resource Economy ve Chatham House, *Delivering Sustainable Food and Land Use Systems: The Role of International Trade*, Erişim Tarihi: Kasım 2019

⁹ ABD Tarım Bakanlığı, <https://www.ers.usda.gov/amber-waves/2019/july/brazil-once-again-becomes-the-world-s-largest-beef-exporter/>, Erişim Tarihi: Aralık 2019

Brezilya'daki Çevre Koşulları ve Politikaları

8.515.770 km²'lik bir yüzölçümüyle Brezilya¹⁰, 103 binden fazla hayvan türü ve 43 binden fazla bitki türü sayesinde dünyanın en fazla biyoçeşitliliğine sahip ülkesi. Ülkenin korunma altındaki alanı 257.257.508 hektarken bu oran Brezilya'nın %30,2'sine tekabül ediyor. Diğer yandan Brezilya'nın en büyük korunma altındaki alanı Amazon yağmur ormanları. 418.245.755 hektar büyüklüğündeki bu alanın 212.115.240 hektarı –yani yarısından fazlası- korunma altına alınmış.¹¹ Brezilya ayrıca 2017 yılında küresel sera gazı emisyonlarının %2,3'üne sebep olmaktaydı.

Ülkenin en büyük sorunlarından biri ormansızlaşma. Amazon yağmur ormanları, ormansızlaşmaya en çok maruz olan bölgelerden biri. Gelişmekte olan bir ekonomi konumundaki Brezilya, ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşmasıyla birlikte Amazon yağmur ormanlarında büyük tahribatlara şahit olmuştu. Ormansızlaşmada zirve 27 bin 772 km²'lik kayıpla 2004 yılında gerçekleşmişken, daha çevreci politikalar sayesinde 2012 yılında 4 bin 571 km² kayıp ile büyük bir düşüş gerçekleşmişti. Ancak bu trend sonraki yıllarda tekrar yukarı doğru seyretti ve 2016 yılında 7 bin 989 km²'ye yükseldi.¹² Amazon yağmur ormanlarındaki ormansızlaşmanın başlıca faileri tarım ve madencilik.

Tarım Brezilya'nın ekonomisi açısından çok büyük bir önem taşıdığından, ülkede tarımsal faaliyetler de bir o kadar yoğun yapılıyor. Ancak tarımsal ürünlerin üretiminin artırılmasının aynı zamanda çevre üzerinde olumsuz etkileri de bulunuyor. Tarım sektörünün çevre üzerindeki etkilerine bakılacak olursa, tarım sektörü 2017 yılında sera gazı emisyonlarının %43'üne sebep olurken enerji kullanımının %5'ine neden oldu. Bu oran 1995 yılı seviyesinden düşük olsa da, tarım sektörünün ve mera hayvancılığının Brezilya'nın ekonomisindeki önemli konumundan ötürü halen OECD ortalamasının üzerinde kalıyor. Ayrıca tarımsal gıda ürünleri, Brezilya'nın tüm ihracatının %37'sinden fazlasını oluşturuyor. Brezilya'nın ana ihracat kalemi soya fasulyesi. Soya fasulyesi, 2018 yılında Brezilya'nın tarım ihracatının toplam değerinin %50'sini oluşturuyordu. Bunu %17,3 ile et takip etmekteydi.¹³ Ormansızlaşma oranının en fazla düştüğü yıl olan 2007'de Brezilya'nın en önemli ihraç kalemleri soya fasulyesi ve sığır eti fiyatlarının düştüğü yıl olması da tarım ve ormansızlaşma arasındaki ilişkiyi gözler önüne seriyor.¹⁴

Görüldüğü üzere tarım sektörü GSYH'ye ve istihdama büyük katkı sağladığından Brezilya'da çok önemli bir sektör. Diğer yandan daha fazla tarım alanı açmak için yapılan çalışmalar da genel olarak ülkede ormansızlaşmaya neden olmakta. Buradaki en büyük faktör Brezilyalı çiftçilerin *queimada* denilen yöntemle toprağı temizleyerek tarım arazisi açması. Brezilya'nın en fazla sorun yaşadığı çevre olaylarından biri bu. Öyle ki Amazon ormanlarında çıkan yangının sebebi henüz tam olarak bilinmese de insan kaynaklı olduğu düşünülüyor. Brezilya ormansızlaşma nedeniyle gerçekleşebilecek

¹⁰ Dünya Bankası, <https://data.worldbank.org/indicator/AG.SRF.TOTL.K2> Erişim Tarihi: Kasım 2019

¹¹ Brezilya resmi sitesi, <http://www.brazil.gov.br/about-brazil/environment>, Erişim Tarihi: Kasım 2019

¹² Phillip Fearnside, Environmental Issues and Problems, Erişim Tarihi: Kasım 2019 <https://oxfordre.com/environmentalscience/view/10.1093/acrefore/9780199389414.001.0001/acrefore-9780199389414-e-102>, Erişim Tarihi: Kasım 2019

¹³ OECD, https://read.oecd-ilibrary.org/agriculture-and-food/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2019_39bfe6f3-en#page142 Erişim Tarihi: Kasım 2019

¹⁴ <https://oxfordre.com/environmentalscience/view/10.1093/acrefore/9780199389414.001.0001/acrefore-9780199389414-e-102> Erişim Tarihi: Kasım 2019

çevresel sorunları ele alabilmek için son yıllarda çok fazla çevre politikası geliştiren bir ülke olsa da yeni Brezilya Başkanı Jair Bolsonaro'nun iktidara gelişiyle tarım lobisi gücünü yeniden artırdı. Oysaki Brezilya bir zamanlar sahip olduğu çevre politikası ile diğer ülkelere de ilham olabilecek seviyede öncül bir ülkeydi.

Brezilya'nın Çevre Politikaları

Askeri yönetim altında 20 yıl kalan Brezilya, 1985 yılında demokrasiye geri dönmüştü. Bu yıllarda çevre hareketleri artmış ve diğer sosyal hareketler ile bir bütün hâline gelmişti. Özellikle 1988 yılında kabul edilen Federal Anayasa dünyanın en ilerici çevre kanunu içeriyor. Bunun nedeni, kanunun hem vatandaşların hem de şirketlerin görevlerini ortaya koymasındaydı. Ancak bu kanunun uygulanması ve denetlenmesi, özellikle de büyük şirketlerin cezasız kalması konusunda eleştiriler bulunuyor.¹⁵ Diğer yandan 2004 yılında kabul edilen Amazon'da Ormansızlaşmanın Önlenmesi ve Kontrol Edilmesine ilişkin Eylem Planı sayesinde 2004 ile 2015 yılları arasında ormansızlaşma %78 oranında azaldı. Çevre politikalarının geliştirilmesi açısından çok önemli olaylara da ev sahipliği yapmıştı. Bunlardan en önemlisi 1992 yılında Rio de Janeiro'da gerçekleştirilen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'ydı. Aynı zamanda Rio de Janeiro Dünya Zirvesi olarak da bilinen bu konferansta taraflar BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ni ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'ni imzalamış ve gezegenin sürdürülebilir bir şekilde kalkındırılmasına ilişkin bir eylem planı olan Gündem 21'i kabul etmişti. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi sırasıyla Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması'nın ortaya çıkmasında rol oynamıştı.

12 Aralık 2015 tarihinde 21'inci Taraflar Konferansı'nda (COP21) iklim değişikliği ile mücadele etmek, bu yöndeki eylemleri ve sürdürülebilir düşük karbonlu gelecek için gerekli yatırımları artırmak için taraflar mutabakata vardı. 22 Nisan 2016 tarihinde, küresel sıcaklık artışının sanayileşme öncesi döneme oranla 2 °C'nin olabildiğince altında tutulması; hatta bu sıcaklığın 1,5 °C'den bile daha aza düşürülebilmesi için çabaları artırmak amacıyla Paris Anlaşması imzalanmıştı. Brezilya 12 Eylül 2016'da Anlaşma'yı onaylayarak ekonomisi için mutlak sera gazı azaltımı öngören tek büyük gelişmekte olan ülke olmuştu. Böylece Brezilya sera gazı emisyonlarını 2005 yılına oranla 2025 yılında %37, 2030 yılında ise %43 azaltmayı taahhüt etmişti. Paris Anlaşması katkılarının bir parçası olarak da Düşük Karbonlu Emisyon Tarım Programı'nı güçlendirerek 2030 yılına kadar Brezilya'nın 15 milyon hektar boyutundaki bozulmuş meraların eski haline geri gelmesini ve 5 milyon hektarlık bir alana entegre edilmiş bir ekin-çiftlik hayvanı-orman sistemi oluşturulacağını vaat etmişti. Ayrıca Orman Kanunu'nun uygulanmasını zorunlu kılmayı ve güçlendirmeyi; 2030 yılına kadar Brezilya Amazonları'nda illegal ormansızlaşmayı sıfırlamayı; 12 milyon hektarlık ormanları eski haline getirmeyi ve yeniden ağaçlandırmayı; sürdürülebilir yerel orman yönetim sistemlerini iyileştirmeyi taahhüt etmişti. Ayrıca, 2008 yılından itibaren girdi kullanımına yönelik sağlanan tüm destekler çevre kriterlerine ve çiftçilik uygulamalarına bağlı olarak sağlanmaktaydı. Çevresel iyileştirmeleri teşvik etmek için birçok program ortaya koyuldu. Örneğin, sigorta ve kredi desteği çevresel kriterlere ve imar kurallarına bağlı olarak verilmekte ve kredi üretim sistemlerinin modernize edilmesi ve doğal kaynakların korunması için sağlanmaktaydı.

¹⁵ <https://fenix.tecnico.ulisboa.pt/downloadFile/1126518382177504/Environ> Erişim Tarihi: Kasım 2019

Ortaya koyduğu taahhütler ve Amazon yağmur ormanlarını korumaya yönelik attığı adımlar sayesinde iklim değişikliği ile mücadelede öncül bir aktör haline gelen Brezilya, sahip olduğu güçlü tarım sektörünün lobicilik faaliyetleri neticesinde –özellikle de yeni başkan Bolsonaro’nun etkisinde- çevre kanunlarının uygulanması konusunda gerilemeler yaşamaya başladı. Bolsonaro öncesi çevresel gerilemeler bir nebze yaşanmış olsa da Bolsonaro döneminde bu durum iyice ilerledi. Öyle ki, Brezilya Başkanı Bolsonaro Amazon ormanlarının madencilik, tarım ve baraj yapımına açılabileceğini ve çevre ve tarım bakanlığının birleştirilebileceğini açıklamıştı.¹⁶ Bu durum çok büyük bir infial yarattı zira çevre ve tarım konularının birlikte ele alınması ve tarım sektörünün çıkarlarının ağırlıklı basması durumunda çevreye büyük zararlar verilebilirdi. Her ne kadar bu gerçekleşmemiş olsa da Brezilya’nın çevre politikasında farklı çeşit gerilemeler gözlemlendi. Bunlardan biri, Amazon bölgesinde yaşayan yerlilerin haklarını ellerinden alarak muhafaza edilmesi gereken bu bölgede şirketlerin illegal bir şekilde tarım ve madencilik gibi faaliyetlerine göz yumması oldu. Koruma altında olması gereken bu arazilere ilişkin yetkiler tarım bakanlığına verildi. Daha önceden katı bir şekilde uygulanan çevresel politikalar daha gevşek bir biçimde uygulanmaya başlandı. Öyle ki, bazı kaynaklara göre Brezilya’nın çevre kanunlarını uygulamakla yükümlü ana federal ajansı Çevre ve Yenilenebilir Doğal Kaynaklar Enstitüsü’nün yaptırım faaliyetleri 2019 yılının ilk altı ayında, bir önceki yılın aynı dönemine oranla, %20 azaldı. Çevre üzerine çalışan STK’ların üzerinde çok büyük baskılar kuruldu. Bununla birlikte, görevine başlamadan bir ay önce Bolsonaro’nun aday olarak gösterdiği çevre bakanı Ricardo Salles’ın 2016 yılında São Paulo’nun Çevresel Sekreterliği’ni yaptığı dönemde madencilik şirketlerinin yararına çevresel haritaları değiştirdiği ortaya çıktı.

Bolsonaro’nun bir diğer skandal hareketi de, “hükümet değişikliği” ve “bütçe sıkıntıları” gibi gerekçelerle Brezilya’nın 25’inci Taraflar Konferansı’na (*Conference of the Parties 25- COP25*) ev sahipliği yapmaktan vazgeçtiğini duyurmasıydı. Bu yetmezmiş gibi Paris Anlaşması’ndan da çekilmeyi düşündüğünü açıklayan Bolsonaro, karşılaştığı tepkiler karşısında bu kararını gerçekleştirilememiştir.

BM’nin birbirini takip eden yıllarda yayımladığı “Emisyon Açığı Raporu 2017” ve “Emisyon Açığı Raporu 2018” Brezilya’nın çevre politikasındaki değişiklikleri gözler önüne seriyor. İki rapor da Brezilya’nın mevcut politikalarının, emisyonlarını 2020 yılına kadar %36,1 ile %38,9 arasında azaltmaya yetmediğini ifade ediyor. Diğer yandan 2030 hedeflerine ulaşma yolunda olduğunu teyit ediyor. Ancak ormansızlaşmanın azalma yöneliminin düşüşe geçmesi ve yavaşlaması nedeniyle 2005 ile 2012 yılları arasında %86 oranında azalan Arazi Kullanımı, Arazi Kullanım Değişikliği ve Ormancılık emisyonlarının geleceğinin muğlak olduğu da belirtiliyor. Hatta 2018 yılındaki rapor, çevresel düzenlemelerin politik bir kriz içerisindeki zayıf bir hükümet tarafından iktidarı elinde tutabilmek için bir çeşit pazarlık malzemesi olarak kullanıldığını ve böylece arazi kullanımından kaynaklanan sera gazı emisyonlarını etkileyebileceğini aktarıyor. Bu durumun Brezilya’nın küresel iklim hedeflerine olan katkısının da etkileneceği vurgulanıyor. Özellikle yeni seçilmiş olan Brezilya Devlet Başkanı Bolsonaro’nun tarım sektörü üzerindeki çevresel kısıtlamaların sınırlandırılması taraftarı olduğu vurgulanıyor. 26 Kasım’da yayımlanan Emisyon Açığı Raporu 2019 da, Brezilya’da son üç senedir emisyon projeksiyonlarının yukarı yönde seyrettiğini teyit

¹⁶ *The Guardian, Fears for Amazon as Bolsonaro plans to merge environment and agriculture ministries,* <https://www.theguardian.com/world/2018/nov/01/bolsonaro-environment-agriculture-ministries-amazon>

Erişim Tarihi: Kasım 2019

ediyor ve hatta özellikle Brezilya'daki ormansızlaştırma sorununa ilgi çekiyor. Ayrıca rapor, Brezilya'nın Ulusal Katkı Beyanı'nı (*Nationally Determined Contribution - NDC*) gerçekleştirebilmesi için daha fazla eylemde bulunması gerektiğinin de altını çiziyor.

Ayrıca *Greenpeace* raporuna göre, son üç yılda Michel Temer ve Jair Bolsonaro iktidarında içlerinden 193'ü AB tarafından yasaklanmış olan 1200 zirai ilaç ve otkıran kullanıldığı kaydedildi. Öyle ki, Bolsonaro iktidara geldi geleli onaylanan ürünlerin yarısı Pestisit Eylem Ağı'nın (*Pesticide Action Network-PAN*) insan sağlığına ve çevreye tehdit oluşturan yüksek derecede tehlikeli zirai ilaçlar listesinde bulunmakta. Liste, BM'nin Gıda ve Tarım Örgütü ile Dünya Sağlık Örgütü'nün kriterlerinden yola çıkarak hazırlanıyor. Bunun yanında, Bolsonaro hükümeti gelecek aylarda zirai ilaçların kullanımına yönelik kısıtlayıcı şartları kaldırmayı amaçlıyor. Bu durum AB'yi olduğu gibi, Türkiye başta olmak üzere, Brezilya'dan tarım ithalatı yapan ülkeleri de son derece ilgilendiriyor.

Amazon Yangını

Bölgesel planlama ve arazi kullanımı planlaması, çevresel kontrol ve izleme ile sürdürülebilir üretim faaliyetlerinin teşvik edilmesinden oluşan "Amazon'da Ormansızlaşmanın Önlenmesi ve Kontrol Edilmesi için Eylem Planı" ve benzer başarılı politikalar sayesinde ormansızlaşmanın oranı %80'den de fazla azalmıştı. 2004 yılında emisyonlarda düşüş trendine geçen Brezilya, ortalama arazi kullanımı, arazi kullanımı değişikliği ve ormancılık emisyonlarındaki büyük azalmayla birlikte sera gazı emisyonlarını 2004 ile 2012 yılları arasında yılda %12 oranında azalttı.

Ancak 2019 yılının Ağustos ayında gerçekleşen büyük çaplı yangın ile bu durumun değişebileceği düşünülmeye başlandı. Amazon yağmur ormanlarındaki yangından çıkan dumanların, Brezilya'nın en büyük şehirlerinden São Paulo'da gündüzü geceye çevirmesi 21 Ağustos'ta küresel medyada kendine yer edindi. Günler boyunca söndürülemeyen bu yangın tüm dünyayı alarma geçirdi. Amazon ormanlarında büyük çaplı yangınların çıkması şaşırtıcı olmasa da uzun yılların ardından yangınların sayısının ve şiddetinin bu denli artması endişe verici olarak yorumlandı. Zira 2019 yılının Ağustos ayında Brezilya içerisinde bulunan Amazon ormanlarında gerçekleşen yangınlar, bir önceki yılın aynı dönemine nazaran %158 artış gösterdi.¹⁷ Bununla beraber tüm yıl Brezilya'daki yangınlar, bir önceki seneye nazaran %49 artmıştı. Bu durum, tüm dünya tarafından endişelerle karşılanırsa da Brezilya tarafından normal karşılandı. Zira, Brezilya Devlet Başkanı Bolsonaro, yangınların her sene bu dönemde "*queimada*" zamanı olduğu için gerçekleştiğini söylemişti. *Queimada*, Brezilyalı çiftçilerin bazı alanları yakarak tarıma açması anlamına gelmekte. Özellikle mevsim normallerinin altında yağış alan Brezilya'da havanın kuru olmasından dolayı yangınların şiddetinin artmış olması mümkün. Bu durum ürkütücü zira yangınların şiddetinden dolayı ormansızlaşma yaşanması olasılığı endişe verici bir düzeyde artıyor. Zira Amazon ormanları, çoğu defa dillendirildiği gibi "dünyanın akciğerleri" olmasa da dev bir karbon yutağı olarak doğanın küresel ısınmaya karşı en büyük silahı olarak görülüyor. Zira bu ormanlar sera gazı emisyonlarına yutak görevi görerek, yeryüzü ve atmosfer arasında enerji, su, aerosol alışverişi yapılmasında önemli bir rol oynuyor. Diğer yandan yangınla beraber ortaya çıkan CO₂ gazları iklim değişikliğine neden olurken ekosistemdeki canlıların yaşamlarını ve biyoçeşitliliği de

¹⁷ Brezilya Uzay Araştırma Enstitüsü (*Instituto Nacional de Pesquisas Espaciais*),

http://queimadas.dgi.inpe.br/queimadas/portal-static/estatisticas_estados/, Erişim Tarihi: Kasım 2019

tehdit ediyor. Ancak küresel medyada defalarca belirtildiği gibi Amazon yağmur ormanları küresel oksijen ihtiyacının %20'sini sağlamıyor. Kimi bilim insanları tarafından da belirtildiği üzere, Amazon yağmur ormanlarında oksijen ancak kendi bünyesinde bulunan canlılara yetecek kadar üretiliyor. Bunun yanında dünyanın oksijenini çoğunlukla okyanuslarda yaşayan fitoplanktonlara borçluyuz.¹⁸

Çevresel Bir Sorundan Politik Krize

Amazon yağmur ormanlarındaki yangınlar endişe verici bir boyut aldığı ve São Paulo'nun gündüzünü gece ettiğine ilişkin görüntüler medyada sık sık yer almasıyla beraber bu durum küresel bir mesele haline geldi. Özellikle Avrupa ülkeleri başta olmak üzere birçok ülkeden duruma yönelik yorumlar dile getirilmeye başlandı. Politikacılar ve çevreciler, bu durumdan öncelikle çevre politikalarını göz ardı ettiği bilinen Brezilya Devlet Başkanı Jair Bolsonaro'yu sorumlu tuttular. Zira Bolsonaro iktidara geldiğinden beri çevre politikalarının gerilediği biliniyor.

Greenpeace tarafından yayımlanan bir makale, Bolsonaro Hükümeti'nin Brezilya'nın çevre ajansının yangınları önlemesi için kullanılan bütçenin %30'una erişimini engellediğini ortaya koydu.¹⁹ Bunun yanı sıra, BBC tarafından yapılan analize göre, Bolsonaro iktidara geldiğinden beri Brezilya Çevre ve Yenilenebilir Doğal Kaynaklar Enstitüsü (Ibama) tarafından verilen çevre cezaları da %29,4 oranında azaldı. İçerisinde ormansızlaşmanın da bulunduğu bitki örtüsüne ilişkin cezalar, 2018 yılındaki 2 bin 817'den bin 627'ye düştü. Bu durum kimileri tarafından daha önce iklim hedeflerini gerçekleştirebilmek için Brezilya'nın fazladan ceza verdiği gibi yorumlansa da, kimileri tarafından da Bolsonaro'nun çevre politikalarından kaynaklandığı şeklinde yorumlanıyor.²⁰

Aynı şekilde bu yıl Brezilya'daki orman yangınlarının Bolsonaro'nun zayıf çevre politikalarından dolayı artışa geçtiği düşünülüyor. Özellikle de bu nedenle Amazon yağmur ormanlarındaki bu büyük çaplı ve haftalarca dinmek bilmeyen yangınlar tüm dünyada çok büyük etki yarattı. Amazon yağmur ormanlarındaki bu büyük çaplı yangına en büyük tepki AB ülkelerinden geldi. Amazon ormanlarındaki yangının küresel bir kriz olduğu düşüncesiyle G7 ülkeleri 20 milyon dolarlık bir mali yardım yapacaklarını açıklasa da bu durum sanılanın aksine Brezilya tarafından minnettarlıkla karşılanmadı. Brezilya Devlet Başkanı BM İklim Sözleşmesi'ne bağlı uluslararası mekanizmaların yeterli olduğunu söylerken G7 ülkelerinin bu teklifini reddetti ve bu yaklaşımlarını "sömürgeci" bulduğunu açıkladı. "Hangi bahane veya kisve altında olursa olsun Brezilya'nın kendi toprakları üzerindeki hâkimiyetini zayıflatacak herhangi bir girişimi kabul etmeyeceğini" ekledi.²¹ Fransa ve Brezilya arasındaki bu gerginlik, G7 Zirvesi'ne fazlasıyla yansdı. 26 Ağustos 2019 tarihinde gerçekleşen G7 Zirvesi'nde Fransa Cumhurbaşkanı Macron, COP25'e ev sahipliği yapacak olan Şili Başkanı Sebastián Piñera

¹⁸ *National Geographic*, *Why the Amazon doesn't really produce 20% of the world's oxygen*, <https://www.nationalgeographic.com/environment/2019/08/why-amazon-doesnt-produce-20-percent-worlds-oxygen/>, Erişim Tarihi: Kasım 2019

¹⁹ *Greenpeace*, <https://unearthed.greenpeace.org/2019/09/17/jair-bolsonaro-amazon-fires-ibama-icmbio/>, Erişim Tarihi: Aralık 2019

²⁰ BBC, <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-49460022>, Erişim Tarihi: Aralık 2019

²¹ <https://www.climatechangenews.com/2019/08/27/g7-countries-offer-20-million-emergency-aid-fight-amazon-wildfires/>, Erişim Tarihi: Kasım 2019

ile bir araya gelerek “İklim, Biyoçeşitlilik ve Okyanuslar” başlıklı basın konferansı düzenledi. Bu konferansta, biyoçeşitliliği korumak ve yeniden ormanlaştırmak için yapılacak iki aşamalı yardımların Amazon ülkeleri ile iş birliği içerisinde ve onların egemenliğini tehdit etmeyecek bir şekilde yapılacağını altı çizildi. Konferanstaki en önemli detaylardan biri de Macron’un Fransa’nın da bu yangınlardan en çok etkilenen ülkelerden birisi olduğunu iddia etmesiydi. Macron bu savını, Brezilya ile 730 kilometrelik bir sınır paylaşan Fransız Guyanası’nın da Amazon ülkelerinden biri olduğunu, böylece yağmur ormanlarındaki yangınlardan bir o kadar etkilendiğini söyleyerek destekledi. Zira Fransız Guyanası, Fransa’nın denizaşırı topraklarından biri. Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron ve Bolsonaro arasında hâlihazırda Amazon yağmur ormanlarındaki krizden kaynaklanan gerginlik, Bolsonaro’nun Emmanuel Macron’un eşi Brigitte Macron ile alay etmesi sonucunda iyice arttı. Bolsonaro ayrıca Emmanuel Macron’un krizle alakalı attığı tweetler için de “sahte fotoğraflar” dedi ve Macron’u kendi siyasi kazançları için Brezilya’nın iç sorununu kullandığını ima etti. Diğer yandan, Almanya ve Norveç gibi Avrupa ülkeleri, Bolsonaro’nun iktidarında artan ormansızlaşmadan duydukları endişeye istinaden Brezilya’ya ormansızlaşma ile mücadele etmesi için sağladıkları finansmanları askıya aldıklarını duyurdu.

Mercosur STA’sının Geleceği

Macron ve Bolsonaro arasındaki söz dalaşı hızını artırarak, AB’nin Brezilya, Arjantin, Paraguay ve Uruguay ülkelerinin oluşturduğu Mercosur bloku ile 26 Haziran 2019’da anlaşmaya vardığı STA’nın geleceğinin sorgulanmasına da neden oldu.

Öyle ki G7 Zirvesi’nin kapanış gününde Macron, Brezilya’nın yakın bir zamanda yeni bir başkana sahip olacağını umduğunu açıklamıştı. Paris Anlaşması’nın en büyük savunucularından Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron’un bu konudaki hassasiyeti şaşırılacak bir durum değil. İlk tanıştıklarında Bolsonaro’nun Mercosur STA’sının imzalanması için ülkeyi yeniden ağaçlandırmak ve Paris Anlaşması’na yönelik taahhütlerini gerçekleştirmek adına her şeyi yapacağını söylediğini belirten Macron, Bolsonaro’nun bundan 15 gün sonra söylediklerinin tam tersini yaptığını iddia etti. Bolsonaro’nun yangınlara ilişkin paylaşımların manipülasyonlardan ibaret olduğunu açıklamasını ve yangınlara karşı yeterince eylem almamasını sorunlu bulan Macron, bu durum değişmedikçe Mercosur STA’sına karşı olduğunu açıkladı. Mercosur STA’sına karşı çıkan tek AB ülkesi Fransa değildi. İrlanda Başbakanı Leo Varadkar da Brezilya Amazon ormanlarını korumak için harekete geçmedikçe Mercosur STA’sını onaylamayacağını açıkladı. Tabii bu durumun sadece çevresel kaygılarla yapılabildiği yapılmadığı muamma. Fransa ve İrlanda çok fazla sığır eti üreticisi destek gruplarına sahip. Bu durumda Brezilya ve Arjantin gibi Mercosur ülkelerinden ucuza sığır eti ithal edilmesi ihtimali bu iki ülkeyi endişelendiriyor. İrlanda Başbakanı yangından daha önce de ülkenin çıkarları ile çatışması durumunda Mercosur STA’sını onaylamayacağını açıklamıştı. Fransa ve İrlanda’nın bu açıklamalarının ardından AB Dönem Başkanı Finlandiya’nın Maliye Bakanı Mika Lintilä da AB ve Finlandiya’nın kısa bir süre içinde Brezilya’dan ithal edilen sığır etlerine yasak getirilmesi ihtimalinin olup olmadığını incelemesini teklif etti.²² Diğer yandan Avusturya da şu anki şartlar altında Mercosur STA’sını onaylamayacağını altını çizdi. Mercosur STA’sının hayata geçirilebilmesi için AB üyesi ülkelerin hükümetleri, AP ve Avrupa’daki 40 küsur parlamento tarafından

²² https://vm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/valtiovarainministeri-lintila-brasilialaisen-naudanlihan-tuontikielto-selvitettava?_101_INSTANCE_AOVVthvFE4u_languageld=en_US, Erişim Tarihi: Kasım 2019

onaylanması gerekiyor. Fakat bu gidişle STA'nın yakın bir zaman içinde onaylanmasının mümkün olduğu söylenemez. Zaten Amazon ormanlarındaki krizden önce de Mercosur STA'sı AB içerisinde fikir ayrılıklarına neden olmuştu.

Toplam 780 milyon insanı kapsayan büyük bir pazar oluşturan Mercosur STA'sıyla, AB ile Mercosur ülkeleri arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi amaçlanmıştı. AB'nin Mercosur ülkeleri ile yaptığı ticarete her yıl ödediği 4 milyar avro değerindeki vergiyi sıfırlayan Mercosur STA'sı, AB'nin bugüne kadar sonuçlandırdığı en büyük ticaret anlaşması. Anlaşmaya göre AB Mercosur ülkelerine otomotiv ve otomotiv parçaları, makineler, kimyasallar, tıbbi ürünler gibi sanayi ürünleri ile birlikte zeytinyağı, malt, şarap, konserve şeftali, alkollü içki ve çikolatalar gibi tarım-gıda ürünlerini gümrük vergisi ödemeden ihraç edebilecekken; Mercosur ülkeleri de AB'ye gümrük vergisi ödemeksizin sığır eti, kümes hayvanları, domuz eti, şeker, etanol, pirinç, bal ve tatlı mısır ihraç edebilecek. Ancak, bu STA ile ucuz etin AB pazarına girmesi olasılığı öncelikle AB'li çiftçilerin gözünü korkuttu. Zira anlaşma gereğince Mercosur ülkelerinden %55'i taze ve yüksek kaliteli, %45'i ise dondurulmuş olarak ithal edilecek olan 99 bin tonluk sığır eti, %7,5 oranında bir vergi ile AB pazarına girebilecek. Bu ihracat oranı, AB'deki toplam sığır eti tüketiminin yalnızca %1,2'sini oluşturuyor. Bu kadar sığır etinin AB pazarına girmesinin beş yıl alacağı düşünüldüğünden AB'deki sığır eti üreticilerinin bu yeni gerçekliğe alışması için yeterli zamana sahip olacağı düşünülüyor. Bunun yanında, her yıl Mercosur ülkelerinden hâlihazırda 200 bin sığır eti ithal edildiği için ithalatın artmayacağı, sadece mevcut sığır eti ithalatında uygulanan kotanın yerini alacağı belirtiliyor. Ancak tüm bu açıklamalar AB'li çiftçilerin yüreğine su serpmeye yetmedi. Aksine, AB çiftçi mesleki örgütleri ve tarımsal kooperatiflerin üst örgütü olan *Copa-Cogeca*, anlaşma ile bazı coğrafi işaretli ürünlerin tanınmasına ilişkin başarı gösterilmişken, tarım sektörünün çıkarlarının yeterince korunmadığı ve hatta farklı sektörlerde kazanım sağlayabilmek için tarım sektöründen taviz verildiğini ifade etti. Bu görüş aslında çok da yanlış sayılmaz. Avrupa Komisyonunun isteği üzerine *London School of Economics* tarafından hazırlanan Mercosur STA'sı Sürdürülebilirlik Etki Değerlendirmesi, ticarete masrafların azalmasıyla AB'de tarım ithalatının artabileceğini, bu durumda ithal edilen tarım ürünlerinin iç üretim ürünlerinin yerini alması durumunda AB'nin tarım sektöründe bazı kayıplar meydana gelebileceğini açıklamıştı. Diğer yandan, iki blokun da ekonomilerinin, AB'nin %0,02 oranında, Mercosur'un da %0,16-0,12 arasında, kazanacağını da vurgulamıştı.²³ Bu durumda AB'nin sadece çevreci bir yaklaşım sağlamadığı da söylenebilir. AB içindeki tarım lobilerinin de Mercosur STA'sından rahatsız olduğu aşikâr.

Diğer yandan, AB'nin çevresel kaygıları bahane göstererek STA'yı onaylamak istemesi de gayet meşru bir neden. Zira sürdürülebilir kalkınma prensibi, 2014 yılından beri imzalanan STA'larda çok büyük bir yer ediniyor. Mercosur STA'sı uyarınca, hem AB hem de Mercosur, daha fazla yatırım çekmek veya ticareti artırmak için işçilik veya çevre standartlarını düşürmeyeceğini ve Paris Anlaşması'nı verimli bir şekilde uygulayacaklarını taahhüt ediyorlar. Bunun yanı sıra ticaretin oluşturabileceği iklimsel durumlarda, özellikle de ormansızlaşma ile mücadele konusunda iş birliği yapacaklarını da açıklamışlardı. Ancak bunun, Brezilya hükümetinin imzaladığı şartlara uymaması sorunlu bir durum. Bu durum, Bolsonaro'nun iktidara gelir gelmez Paris Anlaşması'ndan

²³ LSE Consulting, *Sustainability Impact Assessment in support of association agreement negotiations between the European Union and Mercosur*, https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2018/march/tradoc_156631.pdf, Erişim Tarihi: Kasım 2019

çekilmeyi planladığını açıklamasıyla başlayan süreçte, Amazon yağmur alanlarında tarım ve madencilik alanlarının açılmasını desteklemesiyle ve çevre STK'larına baskı kurmasıyla devam etmişti. AB'nin Mercosur ile imzaladığı STA'ların da bir parçası olan Ticaret ve Sürdürülebilir Kalkınma bölümünde, iki taraf da Paris Anlaşması'nı verimli bir şekilde uygulayacağını taahhüt ederken, ticaretlerinin iklime ilişkin hususlarında iş birliği yapmayı kabul ediyorlar. Ormansızlaştırma ile mücadele de bu taahhüdün bir parçası. Yani, Paris Anlaşması'nı onaylamayı reddettiğinde ve ormansızlaştırmaya yol açan eylemlerin önünü açtığında Bolsonaro aslında Mercosur STA'sına da aykırı bir tutum göstermiş oldu.

AB'nin Üçüncü Ülkelerle Yapacağı STA'ların Geleceği

İklim değişikliği algısının küresel çapta, özellikle de Avrupa'da, arttığı son zamanlarda iklim değişikliği ile mücadele siyasi öncelik haline geldi. Bu durum, AP seçimlerinde Yeşiller Partisi'nin koltuk sayısını artırması ve Komisyon başkanlığına aday olan Ursula von der Leyen'in başkanlık koltuğuna oturabilmek için siyasi partileri ikna etmek adına iklim değişikliği ile mücadele hedeflerini ön planda tutmak zorunda kalmasından gözlenebilirdi. Ursula von der Leyen, beş yıllık Komisyon başkanlığında gözeteceği öncelikli konuları içeren politika kılavuz ilkeleri ortaya koydu. Bunlardan ilki de "Avrupa Yeşil Düzeni" (*A European Green Deal*) oldu. Avrupa Yeşil Düzeni ile AB'nin 2050 yılına kadar karbon nötr hale gelmesi amaçlanırken; 2030 yılı sera gazı azaltımı hedeflerinin de %40'tan %50-55'e yükseltilmesi için bazı çalışmalara başlanması bekleniyor. Bunun yanında, tüketicilerin ve işletmelerin davranışlarını değiştirmeyi ve sürdürülebilir kamu ve özel yatırımları kolaylaştırmayı da teşvik edecek şekilde AB ekonomisinde verimli bir karbon fiyatlandırma yapılması amaçlanıyor. Bu stratejik belgede, AB dışındaki ülkelerin iklim çabalarının yeterli olmadığı durumlarda karbon kaçağı riskinin azaltılması için Komisyonun, belirli birkaç sektör için karbon sınır düzenlemeleri mekanizmasının oluşturulmasını önereceği belirtiliyor.

Diğer yandan, ormansızlaştırma iklim değişikliğine neden olan en büyük faktörlerden biri olduğu ve küresel ormansızlaşmanın ortalama %80'i de tarım için kullanılan arazilerin genişlemesinden kaynaklandığı için ormansızlaşma sorunu, AB'nin iklim değişikliği ile mücadele gündeminin en önemli başlıklarından biri. Palm yağı, et, soya, kakao, mısır, kereste ve kauçuk gibi ürünlerin AB tarafından ithal edildiği ve AB'nin toplam nihai tüketiminin küresel tüketimin %10'una tekabül ettiğini düşünecek olunursa, ormansızlaşmanın sadece AB içerisinde çözülemeyeceği söylenebilir. Bu durumla savaşabilmek için AB'nin ticaret yaptığı ülkelerle birlikte ormansızlaşma ile mücadele adına ortak çalışmalar yapması gerekiyor.

Bu çabalara istinaden 2008 yılında Avrupa Komisyonu, küresel orman kaybını en geç 2030 yılına kadar durdurmak ve 2020 yılına kadar tropik ormansızlaşmayı %50 azaltmak amacıyla Ormansızlığa İlişkin Bilgilendirme'yi kamuoyuna sunmuştu. Bilimsel bilgiler ve araçlardan istifade ederek tüm dünya çapında ormanları korumaya yönelik AB politikalarını iyileştirmek amacıyla yeni yöntemler saptamıştı.

AB'nin yeni nesil kapsamlı STA'ları da, ticaret yapacağı ülkelerin bağlayıcı çevresel taahhütler vermeyesini gerektiriyor. Her STA sahip olduğu Ticaret ve Sürdürülebilir Kalkınma bölümünde, çevresel koruma, iklim değişikliği, biyoçeşitlilik ve ormanlara ilişkin bağlayıcı hükümler bulundururken Paris Anlaşması ve Biyolojik Çeşitlilik

Sözleşmesi gibi çok taraflı çevre anlaşmalarının verimli bir şekilde uygulanması sorumluluğunun yerine getirilmesi amaçlanıyor.

AB ayrıca tüketimden kaynaklanan karbon ayak izinin azaltılması ihtiyacına ilişkin tüketici farkındalığını artırmaya çalışıyor ve vatandaşlarını ormansızlaşmaya neden olmayan tedarik zincirlerinin ürünlerini tüketmeleri için teşvik ediyor. Komisyonun “2030’da Sürdürülebilir Avrupa’ya Doğru” (*Towards a Sustainable Europe by 2030*) başlıklı raporu da ormansızlaşmanın “başkasının sorunu” olmadığını ortaya koyuyor. Rapor, AB’de tüketilen gıdaların çevresel etki yaratan başlıca faktörlerden olduğu ve AB dışındaki ülkelerdeki ormanlara yüksek baskı yarattığı ve ormansızlaşmayı artırdığı gerçeğini vurguluyor. Bu nedenle de, ormansızlaşmaya neden olmayan tedarik zincirlerindeki ürünlerin tüketilmesinin kanuni veya kanuni olmayan tedbirlerle sağlanmasının teşvik edilmesi gerektiği belirtiliyor.

Ancak, tüm bu çabalara rağmen AB’nin toplam tropik ormansızlaşmayı 2020 yılına kadar %50 azaltmak yönündeki hedefinin başarılması pek mümkün görülüyor. Bu nedenle Komisyon, 23 Temmuz 2019 tarihinde “Dünyadaki Ormanları İyileştirmek ve Korumak için AB Eylemlerini Artırmak” (*Stepping up EU Action to Protect and Restore the World’s Forest*) adlı bir tebliğ yayımladı. Bu tebliğ, AB’nin dünyadaki ormanları korumak ve sürdürülebilir ve sorumlu bir şekilde iyileştirmek için eylemlerini artırmasına ilişkin neler yapılabilir sorusunu cevaplıyor. Bu hedefin, AB’nin 2030 yılına kadar küresel orman kaybını durdurma hedefi ve mevcut uluslararası taahhütleri ile uyumlu olduğu belirtiliyor. Bu tebliğ, 2013 AB Orman Stratejisi, 2020’ye AB Biyoçeşitlilik Stratejisi, 7’nci Çevre Eylem Programı ve Avrupa Komisyonunun 2050 yılına kadar iklim nötr olmasını sağlayacak uzun vadeli vizyonunu ortaya koyan “Herkes için Temiz Gezegen” stratejisine dayalı yeni eylemler ve hedefler öneriyor. Bu amaç uğrunda beş ana öncelik ortaya koyuluyor:

- 1) AB’de tüketime dayalı karbon ayak izinin azaltılması ve AB’deki ürünlerin ormansızlaşmaya neden olmayan tedarik zincirlerinden tüketilmesinin teşvik edilmesi,
- 2) Üretici ülkelerle ormanlar üzerindeki baskının azaltılması için birlikte çalışılması ve AB kalkınma iş birliğinin ormansızlaştırılmamış olduğunun kanıtlanması,
- 3) Ormansızlaştırılmanın ve orman bozulmasının durdurulması ve ormanların iyileştirilmesi için ulusal iş birliğinin güçlendirilmesi,
- 4) Finansmanı daha sürdürülebilir arazi kullanımı uygulamalarını desteklemek için kullanmak,
- 5) Ticari malların bulunduğu tedarik zincirleri ve ormanlara dair bilgilere erişiminin desteklenmesi. Araştırma ve yeniliğin desteklenmesi.

Bu durumda, etkilenecek olan tek ülke elbette Mercosur ülkeleri, özellikle de Brezilya, olmayacak. AB, Endonezya ve ABD gibi çevre politikaları tartışmalı ülkeler ile de STA müzakereleri yapmaya devam ediyor.

- **Avustralya:** Brezilya’daki yangınların ardından Avustralya’daki yangınlar da dünya çapında çok büyük bir endişe kaynağı haline geldi. Aylarca sönmeyen yangınlar, çalılardan, ormanlardan ve parklardan oluşan 10 milyon hektarlık bir alanın yok olmasına, 27 insanın ve bir milyardan fazla hayvanın ölümüne neden oldu. Bunun yanında yaklaşık 2 bin ev küle dönüşürken, 200 bin kişi evlerini terk etmek zorunda kaldı. Zaten son birkaç on yıldır biyoçeşitliliğini

kaybeden ve en fazla nesli tükenmekte olan memeli oranına sahip olan Avustralya, New South Wales ve Victoria eyaletlerindeki iki ayrı yangının bir araya gelmesiyle meydana gelen “mega yangın” ile daha da sarsıldı. Öyle ki, bu mega yangının birçok hayvanın neslinin tükenme sürecini hızlandırması mümkün hale geldi. Bununla birlikte, yangından çıkan dumanlar nedeniyle Sydney’deki hava kalitesi “tehlikeli” seviyenin 11 katı daha kötü olarak ölçüldü.

Avustralya’da kontrol edilemeyen yangınlara sıkça rastlansa da bu senekinin büyüklüğü dikkat çekti. Bu yangınlar insanlar kaynaklı olabildiği gibi kurumuş bitki örtüsüne yıldırım düşmesiyle de meydana gelebiliyor. Hava sıcaklıklarının artması ve rüzgârların bu yangınları farklı bölgelere taşınmasıyla yangınların etkileri daha da büyüyor. Zaten 2019 yılında Avustralya’nın büyük bölümünde bahar sıcaklıkları ortalamanın üstünde seyretmişti. Öyle ki, 2019 baharı ortalama en yüksek sıcaklık, ortalamanın 2,41 °C üzerinde gerçekleşirken 2014 yılından sonra en sıcak bahar dönemi olarak tarihe geçti. Bununla birlikte buhar basıncı, işbâ sıcaklığı, atmosferdeki su oranı analizleri de yangından etkilenen bölgelerin çok kuru olduğunu gösteriyor.²⁴ Kuru hava, yangınların daha sık ve daha şiddetli bir şekilde gerçekleşmesine neden oluyor.

Yangınları bu derece şiddetli yapan en büyük faktörün iklim değişikliği olduğu düşünülüyorken görülüyor ki Avustralya bu konuda bir eylem almakta yeteri kadar hızlı davranmadı. En fazla CO₂ salınımı yapan 15’inci ülke olan Avustralya’nın, 2005 yılına nazaran 2030 yılında sera gazı emisyonlarını %26-28 oranında azaltma yönündeki taahhüdünün de hükümetin başındaki aktörlerin yeterince çaba göstermemesi nedeniyle başarılması güç. Yangınlar esnasında Avustralya Başbakanı Scott Morrison’ın tatilde olması ve bu tatilden ancak protestolar üzerine dönmesi de hükümet liderlerinin böylesi faciaya verdiği önemi gözler önüne seriyor. Diğer yandan Morrison, “iklim eylemleri isteyenler tehlikenin azaltılması için aynı aciliyeti paylaşmıyor” diyerek Yeşiller Partisi üyelerini ormanlarda kontrollü yangının yapılmasının önüne geçtikleri gerekçesiyle suçlamıştı. Zira Avustralya’da yangınların fazla büyümemesi için kontrollü yangınların çıkartılması geleneği bulunmakta. Doğru bir şekilde yapıldığı takdirde yangınların yayılması önlenebileceği gibi söndürülmesi de daha kolay hale gelebiliyor. Ancak kontrollü yangınların kontrolden çıkmamaları için daha serin, nemli ve düşük rüzgâr hızının hâkim olduğu havalarda yapılması gerekiyor. Avustralya’nın son zamanlarda ne kadar sıcak ve kuru olduğu düşünülürse, kontrollü yangının amacını yerine getirmesinin çok zor olduğu söylenebilir.

Avustralya Hükümeti’nin bu korkutucu mega yangını söndürememesi halk nezdinde de büyük tepki yarattı. Binlerce aktivist Avustralya’nın en büyük meydanlarında Avustralya Başbakanı Morrison’ın iklim politikalarını protesto ederek hükümetin iklim krizi ile mücadele etmek için eyleme geçmesi ve yangınları söndürmek için daha fazla çalışması çağrılarında bulundu.

²⁴ Avustralya Hükümeti Meteoroloji Bürosu, <http://www.bom.gov.au/climate/current/statements/scs72.pdf>,

Erişim Tarihi: Ocak 2020

Protestocuların beş önemli talebi şunlardı: itfaiyeciler için finansman oluşturulması, yangından etkilenen topluluklar için bağış ve yardım yapılması, yerli nüfus için toprak ve su egemenliği sağlanması, yenilenebilir enerjiye acil dönüşüm sağlanması ve fosil yakıt endüstrisinde çalışanlar için adil bir dönüşüm.²⁵ Zaten Avustralya’da en fazla eleştirilen unsur, ülkenin en büyük kömür ihracatçısı olması ve kömür ihracatının son yirmi yılda neredeyse iki kat artması. Avustralya’nın ihraç ettiği enerjinin %50’den fazlası kömürden oluşuyor. Bunun yanında, ülkenin ticaretinde doğal gaz ve petrol gibi diğer fosil yakıtlar da çok önemli bir yer kaplıyor. 2018 yılında Avustralya’nın ihracatının en tepesinde kömür varken, üçüncü sırada doğal gaz, dokuzuncu sırada ise ham petrol bulunuyor.²⁶ Avustralya Enstitüsü adlı bir düşünce kuruluşunun yayımladığı bir analize göre küresel fosil yakıt ihracatının %7’sini yapan Avustralya, Rusya ve Suudi Arabistan’ın ardından en fazla fosil yakıt ihraç eden ülke konumunda.

Diğer yandan, dünyanın en fazla enerji tüketen 20’inci ülkesi olan Avustralya, kişi başına enerji kullanımı açısından bakılacak olursa 15’inci sıraya yükseliyor. Bununla birlikte, birincil enerji tüketiminin %40’ını kömürle, %34’ünü petrolle ve %22’sini doğal gaz ile karşılıyor. Elektrik üretiminde kömürün payı %75 iken, doğal gazın payı %16; yenilenebilir enerji olarak sayılan hidroelektriğin payı %5 ve rüzgâr enerjisinin de sadece %2.²⁷

İklim krizi ile mücadelenin ilk eylemlerinden biri fosil yakıtlarla mücadele etmekten geçiyorken ve tüm ülkeler yenilenebilir enerji payını artırmaya çalışırken, küresel sera gazı emisyonlarının %1,2’sine sebep olan Avustralya, en önemli ticaret kalemlerinden olan bu fosil yakıtları bırakmaya niyeti olmadığı gibi, aksine kömür üretimini iki katına çıkarmayı planlıyor. 2018 yılında 53 yeni kömür madeni projesi duyuran Avustralya Hükümeti, 2019 yılında bunu 62’ye çıkarmıştı.²⁸ Avustralya’nın iklim değişikliği ile mücadelesinin önündeki en büyük engel, fosil yakıtların ülkenin ticaretindeki öncelikli konumu. Öyle ki Avustralya Hükümeti, diğer ülkelerin kömür ve doğal gaz ithalatını teşvik etmekle kalmıyor, G20 ve BM’nin düzenlediği uluslararası toplantılarda kendi fosil yakıt ihracatının değil eleştirilmesi, hakkında hiç konuşulmaması için büyük çabalar gösteriyor. Avustralya Başbakanı Scott Morrison, aynı esnada ABD Başkanı Donald Trump ile görüşmek için ABD’de bulunmasına rağmen 23 Eylül 2019’da New York’ta gerçekleştirilen BM İklim Eylem Zirvesi’ne katılmamıştı. Bu durum Başbakan Morrison’un Avustralya’nın emisyon azaltım hedefini artırmayacağı veya Yeşil İklim Fonu’na yeni finansal taahhütlerinde bulunmayacağı için katılmamayı tercih ettiği şekilde yorumlandı. Bununla birlikte, Avustralya’nın Kuraklık ve

²⁵ CNN, <https://edition.cnn.com/2020/01/10/australia/australia-fires-climate-protest-morrison-intl-hnk/index.html> Erişim Tarihi: Ocak 2020

²⁶ Avustralya Hükümeti Dış İlişkiler ve Ticaret Bakanlığı, <https://dfat.gov.au/trade/resources/trade-statistics/trade-in-goods-and-services/Documents/australias-goods-services-by-top-25-exports-2018.pdf> Erişim Tarihi: Ocak 2020

²⁷ Avustralya Hükümeti, <https://www.ga.gov.au/scientific-topics/energy/basics> Erişim Tarihi: Ocak 2020

²⁸ Avustralya Hükümet Sanayi, Yenilik ve Bilim Bakanlığı, <https://publications.industry.gov.au/publications/resourcesandenergyquarterlydecember2019/documents/RE-Q-Dec-2019-Major-Projects-Data.xlsx> Erişim Tarihi: Ocak 2020

Doğal Afet Bakanı David Littleproud'un da iklim değişikliğinin insan kaynaklı olup olmadığını bilmediğini söylemesi, iklim inkârcıların sayısı artıyor mu diye düşündürdü. Ayrıca Avustralya'nın Madrid'de gerçekleştirilen COP25'te Kyoto Protokolü'nden kalan (*carry over*) kredilerin 2030 hedefleri için kullanılmasının önüne geçmesi, müzakerelerinin önünü tıkmış ve büyük bir tepki toplamıştı. Paris Anlaşması'nı onaylamış olan Avustralya, bu çerçevede emisyonlarını 2030 yılında 2005 yılına oranla %26-28 azaltacağını taahhüt etmişti. Ayrıca kişi başına düşen emisyon oranında %50-52; ekonomisinin emisyon yoğunluğunda %64-65 oranında bir azaltım öngörmüştü.²⁹ Ancak, 2019 yılı Emisyon Açığı Raporu'na göre, Avustralya'nın 2030 hedefini tutturabilmesi için daha fazla eylem alması gerekiyor. Zira Avustralya'nın mevcut çabaları doğrultusunda emisyonlarının ulusal niyet beyanından %0-15 fazla olacağını öngörüyor. Avustralya'nın 2000 yılına oranla 2020 yılında %13 azaltım hedefininse yalnızca Kyoto Protokolü'nden kalan kredileri sayesinde başarılabilir; aksi takdirde Avustralya'nın 2020 hedefini başarabilmesinin mümkün olmadığı da belirtiliyor.

Avustralya'nın ikinci en büyük ticaret ortağı ve üçüncü en büyük ihracat ortağı olan AB'nin, bu duruma dur deme fırsatı var. Zira Haziran 2018'de AB Konseyi, Avustralya ile STA müzakerelerinin başlatılması yönünde bir karar almıştı. Bu STA ile AB'nin motor teçhizatı, makineler, kimyasallar ve tıbbi ürün ihracatının desteklenmesi beklenirken; Avustralya için de mineral ürünleri, metaller ve tarım ürünleri ihracatının artırılması öngörülüyor. En son 2019 yılı ekim ayında beşinci turu yürütülen müzakerelerde, gelecekte yürürlüğe koyulabilecek olan STA'da öngörülen "Sürdürülebilir Kalkınma" bölümünde Avustralya'nın fosil yakıt kullanımına yönelik bazı tedbirler getirilebilir. Avrupa Komisyonu tarafından kamuoyuyla paylaşılan Sürdürülebilirlik Değerlendirme Raporu, Avustralya'nın hava kalitesi ve sağlığa etkisi konularında AB ortalamasının üzerinde bir performans gösterdiğini belirtirken; balıkçılık, iklim ve enerji konularında çok daha kötü bir performans gösterdiğini ortaya koymuştu. Bu durumu da özellikle elektrik üretiminden kaynaklanan karbon emisyonu eğilimlerine bağlamıştı.³⁰ AB ayrıca Avustralya'nın Hindistan ve Çin'den bile daha kirli yakıtlara izin veren petrol standartlarını da müzakereye açık STA'nın bir parçası olarak iyileştirmesi çabalarında bulunmuştu. Bu çerçevede, Avustralya'nın Paris Anlaşması için verdiği taahhütlerin yürürlüğe geçecek olan STA'da yer alması konusunda Avustralya Ticaret Bakanı Simon Birmingham olumlu bir tavır sergilemişti. Avustralya'nın fosil yakıt üretimi ve tüketimine yönelik bazı yükümlülükler koyulması ve anlaşmanın ancak bu yükümlülüklerin yerine getirildiği takdirde hayata geçirilebileceğine yönelik bir ultimatoma verilmesi Avustralya için büyük bir teşvik haline gelebilir. Tabii unutmamak gerekir ki, AB Avustralya'nın tek pazarı değil. Avustralya kömür ve doğal gaz ihracatının

²⁹ Avustralya'nın Ulusal Niyet Beyanı,

<https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/Australia%20First/Australias%20Intended%20Nationally%20Determined%20Contribution%20to%20a%20new%20Climate%20Change%20Agreement%20-%20August%202015.pdf> Erişim Tarihi: Ocak 2020

³⁰ Avrupa Komisyonu, Avustralya STA Sürdürülebilirlik Değerlendirme Raporu, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017SC0293&from=EN> Erişim Tarihi: Ocak 2020

büyük bir kısmını başta Çin ve Japonya olmak üzere Asya ülkelerine yapıyor. Bu durumda AB'nin tavrı yeteri kadar etki yaratmayabilir.

- **ABD:** Dünyanın en büyük ticaret ve yatırım devi olan iki aktör; küresel hasılanın %25,1'ini oluşturan AB ve %21,6'sını oluşturan ABD, 2013 yılında mal ve hizmet ticaretinde ve kamu ihalelerinde tarife engellerini ortadan kaldırarak daha fazla serbestleşme vadeden Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) görüşmelerine başlamıştı. AB'ye 120 milyar avro, ABD'ye 95 milyar avro kazandıracak ve normal bir STA'dan daha büyük bir ekonomik entegrasyon öngören bu anlaşma hayata geçirilebilseydi küresel hasılanın %46'sını oluşturacak ve tarihteki en büyük bölgesel serbest ticaret anlaşması olacaktı. Ancak 2016 yılında Donald Trump'ın iktidara gelmesiyle, ABD anlaşmadan çekilme kararı aldı. Bundan önce bile oldukça tartışmalı bir geçmişe sahip olan TTIP, yürürlüğe girdiği takdirde AB'nin standartlarını düşüreceği düşünüldüğü için birçok ülkede protesto edildi. Özellikle *Greenpeace*'in eline geçen gizli müzakere belgelerine göre anlaşmada kâr karşılığında insan, hayvan ve doğa sağlığına zarar verebilecek durumlara kapının açık bırakıldığını ortaya koyulmuştu.³¹ Bu durum AB tarafından yalanlansa da protestoların şiddetini artırmasına yetti. Bugün, AB ile ABD yeniden bir ticaret anlaşması üzerinde anlaşmaya varmaya çalışıyor. Bu anlaşmayla AB otomobil sanayisini korumak isterken, ABD çiftçilerinin AB'ye daha kolay ihracat yapabilmesini hedefliyor. Ancak AB gıda konularında çok hassas olduğu ve ABD aynı standartlara sahip olmadığı (örn. bifteklere hormon takviye ettiği, tavukları klor ile yıkadığı) için tam anlamıyla bir uzlaşmaya varabilmiş değiller. ABD'nin Paris Anlaşması'ndan çekildiği ve AB'nin bu anlaşmayı imzalamayan ülkeler ile STA imzalamayacağını açıklaması üzerine anlaşmanın geleceği biraz muğlak görünüyor.
- **Endonezya ve Malezya:** Ormansızlaşmanın sebepleri arasında ön plana çıkanların başında yer alan ürün hepimiz için tanıdık: Palm yağı. Küresel palm yağı tüketiminin %70'i gıdalarda kullanılıyor. Firmalar palm yağı elde edebilmek için turbalık alanları yakıp, susuz bırakıp, yok ediyorlar. Endonezya ve Malezya birlikte, küresel palm yağı rezervinin %85'ini üretiyor. *Greenpeace*'in 2017 yılında ortaya koyduğu "*How Palm Industry is Still Cooking the Climate*" raporuna göre, her yıl 1,8 milyar ton sera gazı emisyonu Endonezya'daki turbaların bozulması ve yanması sonucunda atmosfere salınıyor. Bu ormansızlaşmanın ana merkezi Endonezya'nın Sumatra adasında bulunan Riau bölgesi. Sadece 4 milyon hektarlık bir yer kaplayan bu küçük turbalık alanlar, 14,6 milyar ton karbon depoluyor. Bu turbalar yok olursa meydana çıkan sera gazı emisyonları bir yıllık toplam küresel emisyona eşit oluyor. Bu durumun en büyük nedeni turbalık alanların dünyanın en yoğun karbon deposu olması aslında. Depolanan karbonlar, herhangi bir yangın durumunda atmosfere alınıyor. Tüm bu faktörlere rağmen oldukça dayanıklı ve kullanışlı olması palm yağlarını cazip kılmaya ve birçok uluslararası şirket bu ürünü kullanmaya devam ediyor. AP, besin ürünlerinin enerjide kullanılmasının yarattığı ormansızlaşma tehlikesini de göz önünde bulundurarak, 14 Haziran 2018 tarihinde besin ürünlerinin biodizel yakıtların içerisindeki payının 2020 yılındaki %7'yi

³¹ *Greenpeace*, <https://trade-leaks.org/faq/#>, Erişim Tarihi: Kasım 2019

geçmemesi ve hatta palm ve soya fasulyesi yağlarının enerji üretimindeki payının 2019 yılı tüketim oranını aşmaması üzerinde mutabakata vardı. Böylece 2023 yılı itibarıyla daha az dolaylı arazi kullanımı değişimini teşvik edecek bir sertifikasyon işlemi kurularak palm yağı kullanımının aşamalı olarak sonlandırılması planlanıyor. Ancak palm yağının Hindistan'dan sonraki en büyük ikinci ithalatçısı AB'nin bu planlarının, palm yağı üreticilerini olumsuz etkileyeceği gerekçesiyle Endonezya ve Malezya harekete geçti. Bu ülkeler, AB'nin üretilmesi palm yağından 10 kat daha fazla toprak kullanımına neden olan soya fasulyesini ithal etmeye devam edip, palm yağını yasaklamasının ayrımcılık olduğunu vurguladı. İki ülke de, AB palm yağını yasakladığı takdirde misilleme tedbirleri uygulayacağını, bu tedbirlerden en önemlisinin de AB ürünlerinin boykot edilmesi olacağını duyurdu. Ayrıca bu mevzunun DTÖ'de ele alınması ve böylece AB üzerinde bir baskı kurulmasının planlandığını da belirttiler. Bu durumdan özellikle AB ile ticaret anlaşması üzerinde anlaşmaya çalışan Endonezya'nın etkilenmesi bekleniyor.

İklim Değişikliği ve Arazi

Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) tarafından yayımlanan İklim Değişikliği ve Arazi (*Climate Change and Land*) başlıklı rapor, özellikle ormansızlaşmanın yol açtığı arazi bozunumlarına önem çekmişti. Rapora göre arazi; gıda tedariki, tatlı su, biyoçeşitlilik ve ekosistemin sunduğu diğer birçok fayda dâhil olmak üzere insanların geçim kaynağının ve refahının temelini oluşturuyor. Öyle ki, insanların arazi kullanımı sonucunda yeryüzünün buzsuz kısmının %70'i doğrudan etkileniyor. Hatta bu alanın çeyreği, günümüzde insan faaliyetleri nedeniyle bozulmuş bir vaziyette. Bunun yanı sıra Tarım, Ormancılık ve Diğer Arazi Kullanımı faaliyetleri, 2007 ile 2016 yılları arasında insan faaliyetlerinin neden olduğu tüm emisyonların %23'ünü oluşturdu. Bu emisyonlardan %13'ü karbondioksit, %44'ü metan ve %82 azot oksitten kaynaklanıyor. Bu durum iklim değişikliğinin etkilerinin daha da şiddetlenmesine neden olabiliyor, iklim değişikliği de daha fazla arazi bozunumuna ve çölleşmeye yol açabiliyor. Bunun yanında, tarım alanlarından dolayı gerçekleşen toprak erozyonunun gerçekleşme oranı, toprak oluşumunun çok daha üzerinde.

Arazilerin sera gazı emisyonlarının kaynağı olduğu ve aynı zamanda büyük bir yutak olarak görev gördüğü düşünülecek olunursa, arazilerin nasıl yönetiminde sürdürülebilir yaklaşımların önemi göz önüne seriliyor.

1961 yılından itibaren erişilebilen verilere göre, küresel nüfus artışı ve kişi başına düşen gıda, kereste, lif ve enerjide değişiklikler meydana getirdi ve bu durum arazi ve tatlı su kullanımının çok büyük oranda artmasına neden oldu. Öyle ki, tarımsal amaçlarla kullanılan tatlı su küresel tatlı su kullanımının %70'ini oluşturuyor. Tarım ve ormancılık amaçlarıyla arazilerin kullanım alanlarının genişlemesi ve tarım ve ormancılık verimliliğinin artması, büyümekte olan bir nüfusun gıdaya erişimini ve tüketimini destekliyor. Ancak bu durum net sera gazı emisyonlarının artmasına sebep oluyor.

Rapor ayrıca 1961 yılından bu yana kişi başına düşen bitkisel yağ ve et arzının iki katından fazla yükseldiğini ortaya koyuyor. Hâlihazırda üretilen gıda ürünlerinin %25-30'u kaybedilmiş veya israf edilmiş durumda.

Sanayi öncesi döneminden bu yana yeryüzü hava sıcaklığı, ortalama küresel sıcaklığın neredeyse iki katına çıktı. İklim değişikliği, aşırı hava olaylarının yoğunluğu ve sıklığının

artmasıyla birlikte gıda güvenliği ve karasal ekosisteme zarar vererek birçok bölgede çölleşme ve arazi bozunumuna sebep oldu. Bununla birlikte küresel ısınma, dünyanın birçok bölgesinde iklim kuşaklarının değişmesine yol açtı. Zira arazi kullanımı veya iklim değişikliğinin neden olduğu arazi şartlarındaki değişiklikler, küresel ve bölgesel iklimi çok yakından etkiliyor. 1,5 °C'lik bir küresel sıcaklık artışında, su kıtlığı, yangınların oluşturabileceği hasarlar, buz tabakalarının bozulmaları ve gıda tedarikinde istikrarsızlıkların yüksek oranda olması beklenirken; 2 °C'lik bir artışta buz tabakalarının bozulmaları ve gıda tedarikinde istikrarsızlıkların çok yüksek oranda olacağı düşünülüyor. Bazı senaryolar altında su stresi, kuraklık şiddeti ve doğal ortam bozunumuna karşı korunmasız kurak alanlarda yaşayan nüfusun 1,5 °C'lik bir sıcaklık artışında 2050 yılına kadar 178 milyona, 2 °C'lik bir artışta 220 milyona, 3 °C'lik bir artışta 277 milyona çıkacağı tahmin ediliyor. Buna göre Asya ve Afrika çölleşmeden en fazla etkilenecek nüfusa sahip bölgeler olacak ve Kuzey Amerika, Güney Amerika, Akdeniz, Afrika'nın güneyindeki ve Orta Asya'daki ülkeler yangınlara daha fazla tanık olacak.

Sonuç olarak, arazilerde yapılan insan faaliyetleri iklim değişikliğinin daha da kötü bir hale gelmesine neden oluyor. Özellikle sürdürülebilir olmayan tarım yöntemleri, arazi bozunumlarında çok büyük bir rol oynuyor. Brezilya'daki Amazon yağmur ormanlarında gerçekleşen ve son zamanlarda şiddeti artmakta olan yangınların da tarım faaliyetlerinden kaynaklandığı düşünülüyor. Amazon yağmur ormanlarının dünya için çok önemli bir karbon yutağı olarak görev gördüğünü düşünecek olursak, bu ormanların tahribinin küresel emisyonların daha da artmasına neden olabileceğini tahmin edebiliriz. İşin ürütücü tarafı, OECD verilerine göre 2000 yılından itibaren küresel tarım pazarında gelişmekte olan ülkelerin payı artmaya başladı. Özellikle Brezilya'nın da içerisinde bulunduğu yükselişteki BRIICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Endonezya, Çin ve Güney Afrika ülkelerinden oluşan bir blok) ekonomisi buna örnek verilebilir. 2000 ile 2013 yılları arasında BRIICS'in küresel tarım ihracatındaki payı %6,5'den %17,4'e çıkarken ithalatı da %6,5'den %15,6'ya yükseldi. Bu artış özellikle BRIICS ülkelerinin kendi içerisindeki ticaretinden kaynaklanmaktaydı. Örneğin; Brezilya toplam tarım ihracatının %24'ünü Çin Halk Cumhuriyeti'ne yapmıştı. OECD-FAO Outlook (2014) da bu trendin gelecek 10 yıl boyunca devam edeceğini belirtmişti.³² OECD ve FAO'nun yayımladığı 2017-2026 yıllarını kapsayan tarım raporuna göre, bölgesel olarak bakıldığında Amerika kıtaları, Doğu Avrupa ve Orta Asya tarım ihracatında dominant konumunu daha da güçlendirecekken; Orta Doğu ve Afrika artan talebi karşılamak için daha fazla ithalat yapmak zorunda kalacak.³³ Diğer yandan et üretiminde Çin, AB ve ABD'nin ardından en fazla et üretimi yapan ülke Brezilya'nın bu pazarı domine etmeye devam edeceği de tahmin ediliyor.

Ülkenin Çin, AB ve Türkiye gibi birçok yere ihraç ettiği tarım ürünlerinin miktarının artması, tarım alanının genişletilmesi anlamına geliyor. Bu duruma sebebiyet vermemek için AB ile imzalanan Mercosur STA'sında, Mercosur ülkelerinde yapılacak üretimlerde önemli bir derecede artış yaşanmayacağına dair bir taahhüt veriliyor. Brezilya'nın her

³² OECD - *Issues in Agricultural Trade Policy* https://read.oecd-ilibrary.org/agriculture-and-food/issues-in-agricultural-trade-policy_9789264233911-en#page14, Erişim Tarihi: Kasım 2019

³³ OECD-FAO *Agricultural Outlook 2017-2026* https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/agr_outlook-2017-en.pdf?expires=1567586372&id=id&accname=guest&checksum=30A24E9D14B6C0F11AF99AF973716DE5, Erişim Tarihi: Kasım 2019

yıl hâlihazırda 11 milyon tonluk et ürettiği, ancak kabul edilen anlaşma ile ithal edilecek ete 99 bin tonluk bir kota koyulmuş olduğu ve bu kotanın dört ülke tarafından paylaşılacağı da belirtiliyor. Bunun yanında, daha önceden belirtildiği üzere Brezilya ve Çin arasındaki tarım ticareti de artış eğilimi göstermekte. Diğer yandan Brezilya, 2018 yılında Türkiye'nin en fazla ithalat yaptığı 16'ncı ülke. Türkiye'nin Brezilya'dan 2018 yılında yaptığı toplam 3,3 milyar dolarlık ithalatta en büyük payı canlı hayvanlar, süt ürünleri ve hayvansal ürünler, kahve, yağlı tohum ve meyvalar, pamuk, eczacılık ürünleri, tütün alıyor.³⁴ Hatta öyle görünüyor ki, 2017 yılına nazaran 2018 yılında Türkiye'nin Brezilya'dan yaptığı canlı hayvan ithalatı %260,2 arttı. Öte yandan, Türkiye'nin "yağlı tohum ve meyvalar, muhtelif tane, tohum ve meyvalar, sanayide ve tıpta kullanılan bitkiler, saman ve kaba yem" ithalatı neredeyse %303 oranında arttı. Tüm bunlar, Brezilya'nın tarım ihracatını artıran talep doğrultusunda artırabilmesi için tarım alanını daha da genişletmeyi deneyebileceğini düşündürüyor. Unutmamak gerekir ki, Brezilya'nın emisyon trendlerini aşağı yöne çekebilmesi Amazon bölgesinde ormansızlaşmanın azaltılmasını sağlaması sayesinde gerçekleşmişti. Henüz arazi kullanımı, arazi kullanım değişikliği ve ormancılık emisyonlarının düşüşe geçmediği de göz önünde bulundurulursa, ormansızlaşmanın artmasına neden olabilecek politikalar uygulandığı takdirde Brezilya'da emisyonların artışa geçmesi bekleniyor. 2019 yılının Emisyon Açığı Raporu da bu durumu tasdikliyor. Rapora göre, Arazi Kullanımı Değişimi emisyonları da göz önünde bulundurulduğu takdirde Brezilya, G20 ülkeleri arasında en fazla salınım yapan ülke olarak kayıtlara geçiyor.

Diğer yandan, bitkisel yağ ve soya fasulyesi üretiminin de artması ve bu ürünlerin neredeyse % 40'ından fazlasının uluslararası pazarda satılması bekleniyor. Arjantin ve ABD'ye oranla daha fazla ek araziye sahip olan Brezilya'nın soya üretiminin %2,6 oranında artacağı ve Brezilya'nın ABD'yi geçerek en büyük soya fasulyesi üreticisi olacağı öngörülüyor.³⁵ Bu da, korkulduğu gibi Amazon yağmur ormanlarında ormansızlaşma tehlikesini gözler önüne seriyor.

BBC haberine göre Oxford Üniversitesi Ekosistem Bilimler Profesörü Yadvinder Malhi, Amazonlardaki bu yangınların öncelikle Güney Amerika'nın iklimini etkileyeceğini, yağışların azalabileceğini ve daha kurak bir mevsim yaşanabileceğini açıkladı. Bununla birlikte, karbon emisyonlarının küresel ısınmayı artırabileceğini ancak uzun vadeli etkilerin ölçülemeyeceğini de belirtti. Diğer bilim insanları da, yangınların Paris Anlaşması hedeflerine ulaşmayı zorlaştırabileceğini söylüyor.³⁶ Diğer yandan bilim insanları Thomas E. Lovejoy ve Carlos Nobre tarafından kaleme alınan *Amazon tipping point: Last chance for action* adlı makaleye göre, Amazon işlevsel bir yıkımın eşiğinde ve bu durum tüm insanlığı olumsuz yönde etkileyecek bir potansiyele sahip. Bu makaleye göre, mevcut durumda Amazon Havzası'nın %17'si ormansızlaşmışken; Brezilya Amazonları'nda bu oran neredeyse %20.³⁷ Yani, yangınlar ve ormansızlaşma sadece

³⁴ TÜİK, <http://rapory.tuik.gov.tr/02-12-2019-16:17:27-8438994441570916188350317958.html?>, Erişim Tarihi: Kasım 2019

³⁵ OECD-FAO Agricultural Outlook 2017-2026, https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/agr_outlook-2017-en.pdf?expires=1567586372&id=id&accname=guest&checksum=30A24E9D14B6C0F11AF99AF973716DE5, Erişim Tarihi: Kasım 2019

³⁶ BBC, <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-49450925>, Erişim Tarihi: Aralık 2019

³⁷ Thomas E. Lovejoy and Carlos Nobre, *Amazon tipping point: Last chance for action*, <https://advances.sciencemag.org/content/5/12/eaba2949>, Erişim Tarihi: Aralık 2019

Brezilya'yı ya da Güney Amerika'yı değil, tüm dünyayı etkileyebilecek potansiyele sahip. BM tarafından her yıl hazırlanan Emisyon Açığı Raporu'nun (*Emissions Gap Report*) 2019 yılında yayımlanan versiyonuna göre, G20 ülkeleri arasında Brezilya en fazla küresel emisyonuna neden olan 8'inci ülke iken diğer yandan en fazla arazi kullanım değişikliği emisyonuna neden olan ülke ve Brezilya'nın emisyon trendi son üç yıldır özellikle de ormansızlaşma nedeniyle yükseliyor. Brezilya, belirlemiş olduğu NDC hedefinin en az %15 daha fazlası emisyonuna neden olmakta ve bu NDC'yi hayata geçirebilmesi için daha fazla çabalaması gerekiyor. Yine aynı rapor, tüm ülkelerin NDC hedeflerini gerçekleştirdiği senaryoda bile 3,2 °C'lik bir küresel sıcaklık artışı yaşanacağını söylüyor. Buna göre, Paris Anlaşması doğrultusunda 1,5 °C hedefi için emisyonların 2020 yılından 2030'a kadar her yıl %7,6; 2 °C hedefi içinse %2,7 azalması gerekiyor. Küresel sıcaklık artışının özellikle 1,5°C ile sınırlandırılması çok önemli zira 1,5 °C'yi aşan küresel sıcaklık artışlarında bizleri çok daha büyük iklime bağlı afetler bekliyor.